

Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme*

Batılılaşma, gündeme geldiği ilk günden beri Türk kamuoyunu en çok meşgul eden kavramların başında gelir. Bu kavramla ilgili tartışmalar günümüzde de canlı bir şekilde devam etmektedir. Bu bakımdan son iki asrın toplumumuz açısından en büyük gerçeği Batılılaşmadır dense yeridir. Kavrama ve kapsama alanına dair çok sayıda makale kaleme alınmış, kitaplık çapta eserler verilmiş olmasına rağmen, devam eden bir süreç olması hasebiyle hâlâ söylenecekler bitmiş görünmüyor. Kısacası Batılılaşma meselesi, ucu açık bir mesele olarak varlığını devam ettirmektedir.

Batılılaşmayla ilgili işaret edilmesi gereken bir husus da, bu iki asırlık süreçle ilgili yeni bilgi ve belgelerin ortaya çıkmaya devam etmesidir. Batılılaşma süreci etrafında araştırmacılar, titiz çalışmaları sonucunda daha önce halledilmiş gibi gözükken bir konuda derinleşebilmekte, probleme daha yakından bakabilmekte ve farklı sonuçlara ulaşabilmektedir. Ali Budak da *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme* isimli 616 sayfalık geniş hacimli eserinde bütün bir Batılılaşma serüvenini değil, bu serüvenin Lale Devri'nden Tanzimat'a kadar olan dilimini ele alıyor. Yazarın deyimiyle; "Kitapta Batılılaşmanın ilk somut belirtilerinin görüldüğü XVIII. yüzyıl başlarından yeni bir dünya görüşü-

nün ve edebiyatın ortaya çıktığı XIX. yüzyıl ortalarına kadar geçen yaklaşık yüz elli yıl; "uyanış", "yenileşme", "Batılılaşma" adlarını taşıyan üç ana bölüm hâlinde inceleniyor."

Eserin Tanzimat'a kadar olan dönemi konu edinmesi son derece manidardır. Çünkü bilindiği gibi konuya yönelik çalışmalar genellikle Batılılaşmayı Tanzimat'la birlikte başlatır. Dolayısıyla Ali Budak bu eserde bir bakıma Tanzimat'ı hazırlayan süreci ve bu süreç içinde gelişen olay ve olguları ele almış oluyor. Bu da Batılılaşmanın ne kadar büyük ve önemli bir değişim olduğunu gösteriyor. Çalışma, bu açıdan Tanzimat'ın altyapısını ortaya koyuyor ve onun belli bir zihinsel değişiklikten sonra bir sonuç olarak ortaya çıktığını ispat ediyor.

Ali Budak, hem gazeteci, hem de akademisyen kimliğiyle tanınan bir isim. Uzun süre çeşitli gazete ve televizyonlarda çalıştıktan sonra, akademik hayata yönelmiş ve 2002 yılında; "Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa" adlı çalışmasıyla doktor unvanını almış.

Eserin önsözünde yazar, bu eseri kaleme alma fikrinin nasıl doğduğunu ve bu eseri yazmakla neyi hedeflediğini şu şekilde anlatıyor: "Yeni Türk edebiyatının derin köklerine inmek fikri, yıllar önce, Münif Paşa üzerine çalışırken aklıma düşmüştü. Türkler, bin yıldır içinde ya-

* Ali Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008, 616 s.

şadıkları bir kültürden başka bir kültüre geçiyorlardı. Çok büyük bir değişimdi bu; öyle, birkaç yıl, birkaç olay, birkaç kişiyle gerçekleşemezdi. Bütün bir sosyal yapı, âdeta, yeni baştan kuruluyordu. Köprülü'nün genel kabul görmüş tespitiyle edebiyat da Avrupa medeniyeti tesiri altına girmişti. Politikalar, yasalar, kurumlar bir yana; özellikle edebiyat akşamdan sabaha değişemez ve dönüşmezdi.

Öyleyse Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan edebiyat eğer "yeni" ise, sürecin, muhakkak pek de kısa olmayan bir geçmişinin olması lazımdı. Bu durumda edebiyatla Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşması arasındaki münasebet sanıldığından daha sıkıydı ve yenileşme çok daha erken bir dönemde başlamıştı. Kitap, bu düşüncelerin izinin sürülmesinden doğdu. Dolayısıyla Batılılaşma çabalarıyla edebiyat birlikte ele alındı. Önce, yakarıdan aşağıya siyasal ve sosyal yapıdaki farklılaşmalarla genel bir çerçeve meydana getirildi, sonra da içine edebî verimler ve faaliyetler yerleştirildi."

Başlangıçta da belirttiğimiz gibi eser üç ana bölüme ayrılmıştır. Bu ana bölümlerden birincisi "Uyanış" başlığını taşıyor. Bu bölüm üç alt başlığa -Batı'ya Doğru İlk Adımlar, Batı'dan İlk Aktarmalar, Uyanış Evresinde Edebiyat- ayrılıyor. Bu başlıklar altında matbaadan tercüme heyetine, dönemin önemli isimlerinden edebiyat meselelerine, moda kadar birçok konu ele alınır. Yazar, bu eserinde Batılılaşma olgusunun yansımalarını sosyal hayatın her safhasında tespit etmeye çalışmaktadır.

Yenileşme başlığı altında ele alınan ikinci bölüm ise, "Aydınlanma-

dan İhtilâl" ve "Yenileşme Evresinde Edebiyat" alt başlıklarına ayrılmıştır. Bu bölümde III. Selim'in yaptığı yeniliklerden imparatorluk bünyesindeki casusluk faaliyetlerine, Türkçe gazetelerden Âkif Paşa'ya ve Adem Kasidesi'ne kadar birçok konu inceleniyor.

Üçüncü bölüm ise "Batılılaşma" genel başlığı altında üç alt başlığa - Batı Sisteminin Girişi, Batı Düşüncesinin Girişi, Batılılaşma Evresinde Edebiyat- ayrılıyor. Bu başlıklar altında ise II. Mahmut'un yaptığı yeniliklerden kılık kıyafet anlayışında meydana gelen değişikliğe, gazetelerin modernleşmedeki yerinden Batı'dan yapılan tercüme faaliyetlerine kadar bir dizi konu ele alınıyor. Bu bölümü ise sonuç, kaynakça ve dizin takip ediyor.

Görüldüğü gibi yazar, her üç bölümde de önce sosyal zemini hazırlayıp izah ediyor, sonra devrin edebiyatı üzerine eğiliyor. Bu, yazarın baştaki iddiasına -*edebiyatla Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşması arasındaki münasebet sanıldığından daha sıkıydı*- bağlı kaldığını gösteriyor.

Eserin dikkat çekici bir başka özelliği de görsel malzemeye de (32 resim) yer vermiş olmasıdır. Bu sayı, eserin, görsel malzeme bakımından zengin olduğunu söylemek için yeterli değildir. Ancak buna rağmen esere katkı sağladığı da muhakkaktır.

Ali Budak'ın bu çalışması, Batılılaşma olgusunun sosyal ve siyasal zemininin iyi anlaşılması için önemli bir kaynak niteliği taşıyor. Yazar, bu zeminin doğru anlaşılması için gayret ediyor. Bu zeminin niteliğine yönelik doğru çalışmalar yapıldığı zaman, edebiyatımızda görülen değişimin anlamını daha doğru tespit

etmek mümkün oluyor. Yazarın da belirttiği gibi, “Bu bir yozlaşma ve sapma değil, edebiyatın çok tabii olarak içinde teşekkül ettiği çevreye uyum sağlamasıdır.” Ali Budak’ın bu çalışması, dönemi ve dönemin

ruhunu iyi anlamak, edebiyatın bütün unsurlarıyla Batılılaşma tarihimizdeki rolünü doğru tespit etmek isteyenler için önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir.

Burcu Aslan

Kâinatça Tanınmış Türk Şiir Kralı Florinalı Nâzım ve Şaşaalı Edebî Hayatı*

Beşir Ayvazoğlu’nun, Türk edebiyat dünyasının ilginç ve özgün ismi Florinalı Nâzım Bey hakkındaki kitabı, *Kâinatça Tanınmış Türk Şiir Kralı Florinalı Nâzım ve Şaşaalı Edebî Hayatı*, Kapı Yayınları arasında çıktı. Türk edebiyatının zirve şahsiyetleri; Şeyh Galib, Yahya Kemal, Ahmet Hâşim, Peyami Safa, Tarık Buğra gibi şair ve yazarlar hakkındaki çalışmalarıyla da bilinen ve söz konusu çalışmalarla büyük ilgi gören Ayvazoğlu, bu kez dikkatini oldukça farklı bir ismin üzerinde yoğunlaştırıyor: Bir dönem edebiyat dünyasında adından sıkça söz ettirmiş; ancak daha ziyade alay ve gülümsemeyle hatırlanan Florinalı Nâzım Bey. Onun, edebiyat tarihlerinde adı geçen büyük bir şair ya da ses getirmiş bir yazar olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak Ayvazoğlu’nun da belirttiği gibi, Florinalı Nâzım Bey’i, Türk edebiyat dünyası içinde önemli bir tip olarak kabul etmek gerekebilir. Türk edebiyat dünyasının yalnızca şair ve yazarlarla değil, aynı zamanda eleştirmenler, yayıncılar, kitapçılar, karikatüristler, okurlar ve onların oluşturduğu geniş bir kamuoyuyla hayat

bulduğu düşünüldüğünde, Florinalı Nâzım Bey gibi isimlerin önemi daha da iyi anlaşılır.

Beşir Ayvazoğlu, kitabını üç ana bölümden oluşturmaktadır. Bunlardan ilki, kendi içinde ayrıca on bölüme ayrılan ve yazarın Florinalı ile ilgili değerlendirmelerine yer verdiği bizce en önemli bölümdür (s.1-64). İkinci ana bölüm diye isimlendirebileceğimiz “Şiirlerinden Seçmeler” ise Florinalı Nâzım Bey’in edebî yönünü anlamayı sağlayacak metinlerden oluşur (s.69-91). Bu bölümde, onun çeşitli dergi ve gazetelerde kendisine yer bulmuş ya da şiir kitaplarında yayımlanmış bazı şiirlerine yer verilir. Son bölüm “Ekler”de ise (s. 93-128+56) Florinalı Nâzım Bey için yazılanların tam metinleri ve onun *Türk Şiir Krallığı Neden ve Nasıl Doğmuştu?* isimli kitabının klişeleri bulunur.

Yazar, eserinin önsözünde, Florinalı Nâzım Bey için bir kitap yazmayı başlangıçta düşünmediğini; ancak Peyami Safa ve Ahmet Hâşim üzerine çalışırken elde ettiği bilgilerin kendisini böyle bir çalışmaya sevk ettiğini belirtir. Gerçekten de Florinalı Nâzım Bey, edebiyat çevrelerinde tanı-

* Beşir Ayvazoğlu, *Kâinatça Tanınmış Türk Şiir Kralı Florinalı Nâzım ve Şaşaalı Edebî Hayatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007, 128+56 s.